

УДК 159.9

Юрій Васильович АЛЕКСАНДРОВ,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5871-8344>

СТРАХИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В статті визначено поняття страху. Увагу зосереджено на проявах страху у дітей. Розглянуті три основних види страху у дітей. Викладено висновки по результатам дослідження.

Ключові слова: *страх, дитячий страх, види дитячих страхів, природа дитячих страхів, "німі" страхи, "невидимі" страхи.*

Шкільні роки є важливим етапом у житті людини, впродовж якого активно формується особистість, відбувається психічний розвиток, який нерідко супроводжується наявністю дитячих страхів.

Наше стрімке життя з його неусталеністю та стресовими ситуаціями, бурхливим, невинним потоком інформації — теле-, кіно-, відеопродукцією, інтернет та інше, насиченою різноманітними ефектами, погонями, жахами, повідомлення й чутки про зростання злочинності — все це дуже впливає на психіку людини, особливо дітей. Захистити внутрішній світ дітей від негативних впливів, від виникнення в них необґрунтованих страхів — спільна турбота дорослих, які мають справу з дітьми.

Дбаючи про відродження української нації, необхідно вирішувати соціально-психологічні проблеми дитинства, які виникли в умовах сучасного суспільства. Існує помилкове переконання, ніби страхи з часом зникають самі собою. На наш погляд, це не так. Дитина росте і страхи ростуть разом із нею.

Дана тема досить актуальна, її розглядали багато зарубіжних психологів, таких як Д.Бретт, О.Кондаш, Д.Лейн, Р.Мей, Е.Міллер, Б.Філіпс, Л.Херсов, З.Фрейд, А.Фрейд, А.Джерсильд. Також глибоко розглянули проблему страхів дітей молодшого шкільного віку вітчизняні вчені: А.І.Захаров, А.М.Пріхожан., Н.В.Карпенко, Є.В.Лісіна, Н.Ю.Максимова, К.Л.Мілютіна, Є.В.Новикова, М.В.Осоріна та інші.

Дана тема досить актуальна для подальшого вивчення, оскільки ще до кінця не встановлено причини виникнення дитячих страхів.

В термінологічному словнику екстремальної та кризової психології автори визначають страх - як емоцію, що виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда й спрямована на джерело дійсної або уявної небезпеки [1, с. 125].

В словнику практичного психолога також дається аналогічне визначення страху, а також визначається страх інфантильний, невротичний, реальний, свободний, страх смерті. [2, с. 58-582].

Важливе місце у вивченні проблеми дитячих страхів зайняв А. Джерсильд. Його роботи показують, що дитячі страхи мають «іраціональну» природу: у своїх експериментах він виявив, що об'єкти дитячих страхів дуже рідко пов'язані з «самими поганими подіями» у житті дітей.

Р. Мей говорить, що зв'язок страхів дітей зі страхами своїх батьків, а також взаємозв'язок страхів у братів та сестер із однієї сім'ї пояснюється тим, що за цими страхами стоїть зміщена тривога.

Як і людина на ранніх ступенях свого соціального розвитку, дитина перших років життя боїться всього нового та невідомого, одушевляє предмети та казкові персонажі. У маленьких дітей усе реально, значить, їх страхи також носять реальний характер. Баба-Яга – це жива істота, що живе десь поряд, а Дядя тільки і чекає, щоб забрати їх у мішок, якщо вони не будуть слухатися батьків.

З часом з'являється об'єктивний характер уявлень, коли діти навчаються розрізняти відчуття, справлятися із почуттями та мислити абстрактно-логічно. Ускладнюється і психологічна структура страхів разом із приходять вмінням планувати свої дії та передбачати дії інших. Визначити дитину, що боїться, зазвичай не важко, якщо врахувати напруженість і занепокоєння в поведінці, уникнення джерела загрози і позитивна відповідь на питання про наявність страху. У останньому випадку може бути присутнім не тільки сам страх, скільки побоювання з приводу вірогідності тієї або іншої події. Так, переважна більшість вікових страхів існують тільки тоді, коли дитина представляє їх з якого-небудь приводу або йому нагадує оточення. Є і так звані "німі" страхи, що часто заперечуються дітьми при опитуванні, але визнаються батьками. Це передусім ситуативні страхи запізнення (у дошкільнят), тварин і несподіваних звуків. Навпаки, в групі "невидимих" страхів, що не вказуються батьками, але що визнаються дітьми, будуть численні страхи покарання, крові, війни і стихії, смерті батьків і відкритих просторів. Специфіка дитячих страхів полягає в тому, що вони, як правило, не пов'язані безпосередньо з актуальною загрозою. Дитячі страхи засновані на інформації, яку діти отримують від найближчих дорослих і пропускають крізь призму своєї яскравої фантазії та уяви.

Прийнято виділяти три види страхів у дітей:

- 1) нав'язливі страхи.

Ці страхи дитина відчуває при певних обставинах, які можуть викликати у нього паніку. Наприклад, страх висоти, відкритих просторів, місць скупчення великої кількості людей і т.д.

2) маячні страхи.

Наявність таких страхів вказує на серйозні проблеми в психіці дитини. Їх причину знайти неможливо і пояснити логічно неможливо. Наприклад, дитина боїться грати з конкретної іграшкою, одягати певний одяг, відкривати парасольку і т.д. Але, якщо ви виявили такий страх у свого малюка, не варто відразу панікувати, треба спробувати з'ясувати причину, можливо він не хоче грати з певною іграшкою в силу об'єктивних причин. Наприклад, він міг сильно вдаритися або боляче впасти, коли грав раніше з цією іграшкою.

3) надцінні страхи.

Ці страхи є продукцією фантазії дитини, саме вони зустрічаються в 90% випадків при роботі з дітьми. Спочатку такі страхи співвідносяться з певною життєвою ситуацією, але потім вони настільки заволодівають думками дитини, що ні про що інше він не може думати. Наприклад, страх темряви, яка в дитячій уяві «кишить страшними чудовиськами».

Проведене дослідження показало, що найпоширені страхи молодшого шкільного віку це: страх темряви, страх тварин, страх фантастичних істот та шкільна фобія. Між страхами дівчат та хлопців молодшого шкільного віку не має достовірних відмінностей. Дівчата, у яких усе добре в усіх життєвих сферах бояться темряви, смерті та стихійних лих, тобто бояться усього невідомого, що може зруйнувати їх гарне життя. Встановлено, що неможливість проявити свої лідерські якості у дівчат може стати причиною появи страху смерті, страху стихійного лиха, страху лікарів, страху фантастичних істот, страхів, що сильніші за дитину, з якими вона не справиться та не буде переможницею.

У хлопців із проблемними стосунками із батьками спостерігається страх самотності, нічні кошмари, що ґрунтуються на придушуванні своїх емоцій, страхи тварин та фантастичних істот, яких дитина не зможе подолати і буде покарано батьком за «не мужню поведінку». Хлопці, яких не прийняли у шкільному колективі бояться зміни міста житла та бути відторгнутими у новому колективі. Діти, яких дуже контролюють батьки та карають за неслухняність відрізняються підвищеною агресивністю та страхом самотності.

Список бібліографічних посилань

1. Екстремальна та кризова психологія : Термінологічний словник / ХНАДУ, НУЦЗУ ; за заг. ред. О.В. Тімченко ; Александров Ю.В., Богданова І.Є., Воронова Ю.В., Гонтаренко Л.О., Євсюков О.П. та інш. Харків. 291 с.
2. Шапарь В.Б. Словарь практического психолога. Харьков : Торгсинг, 2005. 734 с.

The article defines the concept of fear. The focus is on the manifestations of fear in children. Three main types of fear in children are considered. Conclusions on the results of the study are presented.

Key words: *fear, children's fear, types of children's fears, nature of children's fears, "dumb" fears, "invisible" fears.*
